

Regeringskansliet
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Remissvar – Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället (SOU 2018:57)

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, lämnar härmed sitt yttrande över Läselegationens betänkande *Barns och ungas läsning – ett ansvar för hela samhället (SOU 2018:57)*. MTM yttrar sig över de delar av betänkandet som rör myndighetens verksamhetsområde.

Om MTM

MTM arbetar för att alla ska ha tillgång till litteratur, nyheter och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

MTM producerar och förmedlar tillgängliga medier i form av talböcker, punktskriftsböcker och e-textböcker till personer med funktionsnedsättning som ger läsnedsättning. Detta görs i enlighet med 17 § upphovsrättslagen.

MTM förbättrar tillgången till innehållet i dagstidningar för personer med en funktionsnedsättning som gör att de inte kan ta del av en vanlig dagstidning. Detta görs i enlighet med 19 § förordningen (2013:9) om taltidningar och mottagarutrustning. Orsaken kan till exempel vara synnedsättning, dyslexi, afasi eller neurologisk skada. Myndigheten producerar också både taltidningar och punktskriftstidningar utan skriftlig förlaga.

MTM ansvarar för utgivningen av den lättlästa nyhetstidningen 8 Sidor och lättläst litteratur genom LL-förlaget.

Med utgångspunkt i diskrimineringslagen, där bristande tillgänglighet definieras som en grund för diskriminering, utgör tillgängliga medier en förutsättning för att garantera den enskildes demokratiska rätt till information och nyheter. För att ett inkluderande och tillgängligt samhälle ska bli verklighet krävs det att alla medborgare kan ta del av samma medier och vid samma tidpunkt.

Sammanfattning

MTM anser att myndigheten är en självklar samverkanspart i arbetet med att sprida kunskap om läsnedläggning, tillgängliga medier och alternativa format utifrån uppdraget att vara ett kunskapscentrum samt att främja lättläst i skolan.

MTM anser att det är ett ovillkorligt krav att obligatoriska moment om tillgänglig läsning och alternativa format ska ingå i den grundläggande lärarutbildningen.

MTM vill framhålla att tillgång till assisterande teknik kan höja läsmotivationen för elever med problem att läsa tryckt text.

MTM uppskattar att utredningen lyfter behovet av lärare har relevant kompetens, rätt verktyg och läromedel samt kunskap för att möta elevers olika förutsättningar och att förutsätter det också omfattar kunskap om assisterande teknik.

MTM vill påpeka att upphovsrättslagen har ändrats så att det idag inte krävs talbokstillstånd för att skolbiblioteket ska ha möjlighet att förmedla talböcker.

MTM ser positivt på förslaget att frågan om bemannade skolbibliotek ska utredas då dessa ofta är en förutsättning för tillgången till litteratur i tillgängliga format.

MTM framhåller vikten av att de läsaktiviteter som erbjuds även inkluderar barn som för sin läsning behöver tillgängliga format, samt att föräldrar som är läsovana, eller själva har en läsnedläggning, kan behöva kunskap och stöd.

MTM anser att satsningar på tillgänglig läsning och alternativa format ska ingå som ett krav när läsfrämjande verksamheter bidragsfinansieras.

MTM vill framhålla att även inom arbetet med de nationella minoritetsspråken behöver biblioteken beakta eventuella läsnedläggningar och behov av tillgängliga medier. MTM ställer sig positiv till förslaget att kommunerna bör inrätta tjänster för läsfrämjande-ambassadörer som företräder de nationella minoritetsspråken.

MTM ställer sig bakom förslaget om ett nationellt läsfrämjandelyft för folkbibliotekarierna och påpekar vikten av det omfattar olika former av läsnedläggningar samt inkluderar läsning i tillgängliga format.

MTM vill särskilt lyfta behovet av representation och förebilder för punktskriftsläsande barn och unga när det gäller fritidsläsning och punktskrift. Detsamma gäller teckenspråkiga barn och unga.

MTM stödjer förslaget om att inrätta ett Läsråd och anser att det är ett ovillkorligt krav att det ska finnas särskild kunskap inom funktionshinderområdet i Läsrådet. Utifrån myndighetens uppdrag bör MTM ingå i ett kommande Läsråd.

MTM håller inte med om åsikten att digitalt läsande bör utgå från det traditionella läsandet och inte kan stå på egen grund utan anser att en god läsförståelse bygger på möjligheten att ta till sig informationen utifrån individens egna förutsättningar.

MTM vill framhålla nödvändigheten av att förslagen i alla delar och systematiskt inkluderar ett tillgänglighetsperspektiv. Målsättningen bör vara att tillse att barn och unga, oavsett funktionsförmåga, kan läsa på sina egna villkor.

MTM finner det positivt att Läsdelegationen har träffat organisationer som representerar barn och unga med olika läs- och skrivsvårigheter, men saknar viss annan representation. MTM framhåller att det är av största vikt att olika perspektiv finns representerade i arbetet för att öka barns läsning

Myndighetens synpunkter

Inledning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning fokuserar på icke-diskriminering och listar nödvändiga åtgärder för att personer med funktionsnedsättning ska kunna åtnjuta såväl medborgerliga och politiska som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) anger bland annat att konventionsstaterna ska erkänna barns rätt till utbildning och säkerställa att barn med funktionsnedsättning får utbildning på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling. Barn och unga, oavsett funktionsförmåga eller språklig minoritet, ska också garanteras rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet på lika möjligheter.

Det övergripande perspektivet i MTM:s svar är den generella demokratiska rätten för barn och unga med funktionsnedsättning att på likvärdiga villkor som alla andra få tillgång till den information de önskar när, hur och var de vill.

4.1 Läsinsatser ska anpassas till elevers olika förutsättningar och behov

MTM är positiv till att kapitlet inleds med att skrivningar om elevers olika förutsättningar och behov.

Utredningen lyfter att det i MTM:s uppdrag ingår att aktivt bidra till att utveckla och öka tillgången till litteratur och information för personer med exempelvis läsnedsättning.

MTM anser att myndigheten är en självklar samverkanspart i arbetet med att sprida kunskap om läsnedsättning, tillgängliga medier och alternativa format utifrån MTM:s uppdrag att vara ett kunskapscentrum. Myndigheten deltar i forskning kring och utvecklingen av nya sätt att göra medier tillgängliga för personer med läsnedsättning.

4.2.2 Lärarutbildningen

MTM instämmer i Läsdelegationens bedömning att lärarutbildningarna ska ge blivande lärare tillräcklig kunskap och kompetens för att arbeta i skolan och då även vara rustade att möta elever med olika förutsättningar och behov. MTM anser att det är ett ovillkorligt krav att obligatoriska moment om tillgänglig läsning och alternativa format ska ingå i den grundläggande lärarutbildningen.

4.4.1 Läsundervisning

I Läsdelegationens betänkande förs fram att läsmotivation har central betydelse för läsningens så kallade Matteus-effekt, det vill säga att bra läsare tenderar att bli bättre och dåliga att bli sämre: hög läskompetens ökar motivationen att läsa, och en hög motivation leder till mer läsning, vilket ytterligare förbättrar läskompetensen. Omvänt gäller att en låg läskompetens minskar motivationen att läsa, och en låg motivation leder till mindre läsning.

I det här resonemanget tas inte hänsyn till att det idag finns möjlighet att ta till sig och läsa texter på alternativa sätt, till exempel genom att lyssna och därigenom gå runt den besvärliga avkodningen.

MTM vill framhålla att tillgång till assisterande teknik kan höja läsmotivationen för elever med problem att läsa tryckt text.

4.6 Bedömningar gällande läsning i skolan

MTM uppskattar att utredningen, inom området läsning i skolan, på flera sätt lyfter betydelsen av lärare har relevant kompetens, rätt verktyg och läromedel samt kunskap för att möta elevers olika förutsättningar och behov.

MTM förutsätter att ovan nämnda kompetens också omfattar kunskap om assisterande teknik.

Myndigheten vill också framhålla att MTM är en självklar samverkanspart kring tillgänglig läsning, både vad gäller tillgång till litteratur i tillgängliga format och utifrån det uppdrag MTM har att främja lättläst inom skolan.

5.1.1 Skollagen och bibliotekslagen

MTM är positiv till att utredningen anger att bibliotekslagens skrivningar om prioriterade grupper också gäller skolbiblioteken.

I avsnittet om MTM:s uppdrag och verksamhet anges att "Många skolbibliotek som är bemannade använder sig av Legimus och har egna talbokstillstånd." MTM vill påpeka att upphovsrättslagen har ändrats så att det idag inte krävs talbokstillstånd för att skolbiblioteket ska ha möjlighet att förmedla talböcker.

5.8 Förslag gällande skolbibliotek och läsning

MTM ser positivt på Länsdelegationens förslag att frågan om bemannade skolbibliotek ska utredas. En väl utbyggd och fungerande skolbiblioteksverksamhet, bemannat med kompetent personal, är en grundförutsättning för att läsning ska vara en självklarhet för alla elever.

För barn och unga med funktionsnedsättning och i behov av utökad stöd är ett bemannat skolbibliotek ofta en förutsättning för att de ska få tillgång till litteratur i tillgängliga format.

6.6 Förslag och bedömningar gällande fritidshem

MTM är positiv till utredningens förslag att personal på fritidshem ges möjlighet till kompetensutveckling inom området läsning och anser också att skolbibliotek och folkbibliotek är relevanta samverkansparter i fortbildningen. Där finns personal med kunskap om tillgängliga medier och att läsa på olika sätt. De är också en pedagogisk resurs för arbetet med våra målgruppers läsning.

7.4 Förslag och bedömning gällande läsning på lov

MTM instämmer i Länsdelegationens bedömning att det under fritid och lov är viktigt att ge barn ingångar till lustfylld läsning. Det är av stor vikt att de aktiviteter som erbjuds även inkluderar barn som för sin läsning behöver tillgängliga format. MTM vill framhålla värdet av den lustfyllda läsningen på fritid och lov och vårdnadshavarens stora betydelse som läsinspiratör och förebild.

MTM vill också lyfta behovet av att hitta arenor utanför bibliotek och skola för läslovsaktiviteter eller läsfrämjande insatser samt skapa påfartssträckor till bibliotek och läsning (begrepp hämtat från Länsfrämjarinstitutets modell *Läsa för integration*). Det är mycket viktigt att även tänka på föräldrar i detta arbete och att beakta att föräldrar som är läsovana, eller själva har en läsnedsättning, behöver kunskap och stöd för att kunna hjälpa sina barn i att bli läsare.

I sammanhanget vill MTM också peka på att mångfald och representation (avseende innehåll, kommunikation/bemötande och genomförande) är mycket viktigt för att möjliggöra inkludering av alla barn och unga i aktiviteter.

MTM:s erfarenhet är att det är viktigt att åskådliggöra vardagslivet där alla, oavsett funktionsförmåga, är delaktiga och bidrar till samhället, exempelvis utifrån individuella intressen, kunskaper eller arbete. Särskilt viktigt är att barn och unga med funktionsnedsättning blir representerade i en annan funktion än sin funktionsnedsättning.

8.3.2 Biblioteken och de nationella minoriteterna

MTM vill framhålla att även inom arbetet med de nationella minoritetsspråken behöver biblioteken beakta eventuella läsnedsättningar och behov av tillgängliga medier.

8.7 Förslag och bedömning gällande bibliotek och läsfrämjande

MTM ställer sig bakom förslaget om ett nationellt läsfrämjandelyft för folkbibliotekarier med syftet att kompetensutveckla inom litteraturförmedling och läsfrämjande med särskilt fokus på barn och ungas läsning.

Särskilt viktigt är att förslaget också omfattar tillgänglig läsning och olika former av läsnedsättningar som behöver olika stöd och bemötande samt att utveckla former för litteraturförmedling som även inkluderar läsning i alternativa format.

9.4 Bedömningar gällande läsande förebilder

MTM ställer sig positiv till förslaget om att kommunerna bör arbeta för att inrätta tjänster för läsfrämjande-ambassadörer som företräder de nationella minoritetsspråken och som kan vara vuxna läsande förebilder för barn och unga.

I sammanhanget påminner MTM om att punktskriftsläsande barn och unga är i stort behov av representation och förebilder när det gäller fritidsläsning och punktskrift. Detsamma gäller teckenspråkiga barn och unga.

10.5 Förslag gällande samverkan kring barns och ungas läsning

MTM stödjer Läsdlegationens förslag att inrätta ett Läsråd. Myndigheten anser dock att det är ett ovillkorligt krav att det ska finnas särskild kunskap inom funktionshinderområdet i Läsrådet. Eftersom MTM har i uppdrag att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgänglig läsning menar vi att MTM därför bör ingå i ett kommande Läsråd.

11.1 Grundutbildning för yrkesgrupper som arbetar med barns och ungas läsning

MTM är överens med utredningen om att säkerställa att det inom bibliotekarieutbildningen ges möjlighet att specialisera sig inom området litteraturförmedling och läsfrämjande.

MTM vill också framhålla vikten av kunskap om behov som utgår från bristande läsförmåga samt alternativa läsesätt och format.

11.2 Forskning och kunskapsspridning

Läsdlegationen poängterar behovet av kontinuerliga läsvaneundersökningar kring läsvanor och lässituationer. I sammanhanget vill MTM lyfta vikten av att också alltid

inkludera ett tillgänglighetsperspektiv där man inbegriper läsning i alternativa format.

11.4 Finansieringsformer för läsfrämjande verksamhet

MTM anser att satsningar på tillgänglig läsning och alternativa format ska ingå som ett krav när läsfrämjande verksamheter bidragsfinansieras.

11.5 Barns och ungas läsintresse och den digitala tekniken

Utredningen resonerar kring läsning via olika medier, samt tar upp att "...läsförståelse i digitala sammanhang i hög grad vilar på samma förmåga som traditionellt läsande." Den gör gällande att digitalt läsande bör utgå från det traditionella läsandet och inte kan stå på egen grund.

MTM håller inte med om detta utan anser att en god läsförståelse inte förutsätter kunskap om att kunna läsa och förstå tryckt text på papper, utan bygger på möjligheten att ta till sig informationen utifrån individens egna förutsättningar. Digital läsning ger möjlighet till alternativa sätt att ta till sig text för barn och unga som på grund av funktionsnedsättning inte kan tillgodogöra sig tryckt text.

12 Konsekvenser av förslagen

I kapitlet redovisas konsekvenserna av de förslag som utredningen lämnar på såväl statlig nivå som kommunal och enskilda huvudmän samt för barn och unga.

MTM vill framhålla nödvändigheten av att förslagen i alla delar och systematiskt inkluderar ett tillgänglighetsperspektiv. Målsättningen bör vara att tillse att barn och unga, oavsett funktionsförmåga, kan läsa på sina egna villkor.

12.3.3 Konsekvenser för barn och unga

Utredningen hänvisar till både barnkonventionen och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. MTM finner det positivt att Läselegationen har träffat organisationer som representerar barn och unga med olika läs- och skrivsvårigheter, till exempel dyslexi, samt barn och unga med läsnedsättningar. Vi kan dock sakna annan representation av funktionshindersrörelsen, exempelvis barn och unga med neuropsykiatriska och/eller kognitiva funktionsnedsättningar, då det är av största vikt att olika perspektiv finns representerade i arbetet för att öka barns läsning.

Föredragande i detta ärende har varit barnbibliotekarie Sara Lafolie, handläggare Helena Nordqvist och senior rådgivare Anne Stigell.

Magnus Larsson
Generaldirektör